

KEMAL TAHİR DÜŞÜNCESİNDE YERLİLİĞİN SOSYOLOJİK DAYANAKLARI

H.Bayram Kaçmazoğlu

Özet: Kemal Tahir, toplumsal konulara ilişkin görüşleriyle, Türkiye'nin önde gelen düşünür, sosyolog ve romancıları arasında özgün bir yere sahiptir. Yazı, not ve romanlarıyla toplumsal konuları ele alan; sosyal ve ekonomik sorunları irdeleyen Kemal Tahir, Türkiye'nin tarihsel özellikleri, birikimleri ve dünya tarihindeki yeri, son yüzyıllarda yürütülen ve ülkeyi olumsuz şekilde etkileyen politikalara yönelik görüşleriyle birçok çevre üzerinde etkili olmuştur. Bu yazı, özellikle Türkiye'nin toplum tarihi ile ilgili iddialı görüşlere sahip olan Kemal Tahir düşüncesini, yerlilik konusundaki görüşlerinin sosyolojik dayanaklarını ve bu dayanakların beslendiği kaynakları ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, sosyolojik düşünce, yerli düşünce, Doğu-Batı farklılığı.

SOCIOLOGICAL BASIS OF INDIGENOUSNESS IN KEMAL TAHİR'S IDEAS

H.Bayram Kaçmazoğlu

Abstract: Kemal Tahir has a special place among prominent thinkers, sociologists, and novelists of Turkey because of his ideas about social issues. In his writings, notes and novels, he examines social issues, social and economic problems; Turkey's historical features, accumulation, addressing its place in world history, Kemal Tahir, has a significant impact on many environments with his views on the policies, which adversely affect the country in the last centuries. This article focuses especially upon Kemal Tahir's ambitious views on Turkey's society history, the sociological basis of his views on indigenousness, and the sources on which these foundations are nurtured.

Keywords: Kemal Tahir, sociological thought, indigenous thought, indigenousness, East-West difference.

KEMAL TAHİR DÜŞÜNCESİNDE YERLİLİĞİN SOSYOLOJİK DAYANAKLARI

H. Bayram Kaçmazoğlu

Kemal Tahir düşüncesi ve yerlilik konusunu ele alan bu yazıda öncelikle yerliliğin ne olduğunu ortaya koymak gerekir. Yerlilik; Batı emperyalizmine, sömürüsüne, çıkarıcılığına, bilginin hegemonik bir araç olarak kullanılmasına, Batı dışı ülkelerin aşağılanmasına karşı çıkmaktır. Yerlilik; kendi toplumunu, düşünürünü, yazarını, sosyoloğunu küçümseyen, Batı'dan aktardığı bilgiyi kutsayan lejyoner anlayışın temsilcileriyle, zihniyet dünyasıyla mücadele etmektir. Yerlilik; en genel anlamda Batı'dan gelen herşeye olumlu, yerli olan herşeye olumsuz bakan, anlam yükleyen zihniyete, züppe tavıra, propaganda içerikli bilmişliğe tepkidir. Ancak yerlilik bunlarla da sınırlı değildir. Yerliliğin bilimsel anlamı; her türlü Batı merkezli kuramları mutlak, kutsal kabul edip kendi tarihsel, toplumsal özelliklerini sözde evrensellik ilkesi bağlamında görmezlikten gelen anlayışa karşı kuram üretme bilinci ve iddiası ile bilime hizmet etmektir. Yerlilik; dünya gerçeklerini, uluslar arası ilişkileri yok saymak, yerelcilik, muhafazakârlık, dar cemaatçılık, milliyetçilik yapmak değildir.⁴ Yerlilik; akıl dışı, mantık dışı, bilim dışı bir Batı karşıtlığı, savunma taktiği ve tekniği hiç değildir. Yerlilik; yalan yanlış, bilimsel olmayan ama bilimselmiş gibi öne sürülen tezlerin, bilgilerin tashihi, yanlışlanmasıdır. Yerlilik; tek yanlı, sadece Batı çıkarına hizmet eden söylemlere bilinçli bir karşı çıkıştır.

“Kemal Tahir’in yerliliği evrensel nosyonlardan kopan, kendini dar sınırlara hapseden, indirgemeci, küçültücü bir yerlilik değildir.”⁵ Kemal Tahir’in yerliliği, sömürsüz bir düzen adına toplumun geçmişte sahip olduğu gerçek kaynakları ortaya çıkarma yerliliğidir.⁶ Yerlilik; Doğu Batı ilişkileri bağlamında tarihteki yerimizi, rolümüzü, gücümüzü görmezden gelerek, Batı’nın çıkarlarına köle olacak şekilde hizmet ederek yaşamının mümkün olmadığını görmek, göstermek ve insanımızı dünya siyaseti açısından bilinçlendirmektir. Yerlilik; tarihsel açıdan her zaman Doğu ile Batı arasında coğrafya, insan, inanç-din, yönetim, üretim, mülkiyet, paylaşım, dağıtım farklılıklarına bilimsel veriler ışığında dikkat çekmek; dünya ilişkilerini Doğu çıkarları açısından değerlendirmektir. Vazgeçilmiş, vazgeçildiği için unutulmuş ya da Batı çıkarlarına ters geldiği için üstü örtülmüş gelişkin toplum tarihimizden gelecek adına yararlanmaktır. Yerlilik; ithal kuramlara dayanmadan, kendi tarihsel-toplumsal özelliklerimiz üzerinden derinlemesine bir Türk düşüncesi ve siyaseti oluşturmaktır. Yerlilik; gerçekler bir yanda dururken, gerçek olmayan bir tarih anlayışıyla, toplum özellikleriyle örtüşmeyen aktarma verileri geçerli kabul ederek görüş ileri sürenlerin bizi ve kendilerini kandırmalarına karşı çıkmaktır. Asıl sorun da buradadır. Dışardan kuram ve hazır düşünce alıp bunu gerçek kabul etmek, toplumumuzun geçmiş

⁴ **Ufuk Özcan**, “Kemal Tahir’in Soruları ve Sorgulama Biçimleri Üzerine”, *Kemal Tahir’in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına*, Kızılirma Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 88.

⁵ **Kenan Çağan**, “Kemal Tahir’in İdeoloji, İktidar ve Yakın Tarihe Bakışı”, *Hece Dergisi*, Sayı: 181, Ocak 2012, s. 61.

⁶ **Sezgin Kızılcık**, *Özgün ve Yetkin Bir Sosyal Teorisyen Olarak Kemal Tahir*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 127.

özellikleri olarak benimsemek, gerçeğin kendisine, toplum tarihimize ve mevcut toplumu-muza yabancılaşmaktır.

Neden yerlilik / Doğululuk / Türkiyelilik gibi bir soru sorulabilir? Kemal Tahir, Doğulu veya Batılı oluşu tarihsellikle açıklar ve Doğulu bir insanın, Batı'ya ajanlık yapmak dışında, istese de Batılı gibi olmasına olanak bulunmadığını belirtir. Kemal Tahir'in düşün çizgisi, çabası, kurguladığı çerçeve, toplumsal sorunların tarihteki belli serüvenlerin ürünü olduğunu göstermek, Doğu ve Türk toplumunun Batılı toplumlardan farklı özelliklere sahip olduğunu tarihsel kanıtlarıyla ortaya koymaktır. Hiçbir kişi ve yabancı güç, ortaya çıkan sorunları topluma rağmen, tek başına, toplum dışında çözemez.⁷ Bu bağlamda Kemal Tahir'in Doğu-Batı farklılığını esas alan çalışmalarının, yazılarının temel amacı, Doğu'nun, Türkiye'nin sorunlarını anlamak, açıklamak ve çıkış yolu göstermektir.

Malzemesini Türkiye'nin toplum tarihinde arayan Kemal Tahir'in yerliliği, soygunsuz ve sömürsüz bir düzenin gerçek öğelerini ve gücünü gün ışığına çıkarmaktır.⁸ Doğu'yu ve Türkleri tarihsiz bırakma, "aşağılık duygusu aşılama" olayında sorumluluğun Batı'dan çok kendimizde olduğunu belirten Kemal Tahir, *"biz kendimiz, kendi tarihimize en büyük düşmanlardan çok daha gaddarca düşman edilmiş olduğumuz için hiç kimseye bu hususta, kızmaya, kırılmağa hakkımız"*ın olmadığını yazmaktadır.⁹

Kemal Tahir'e göre, yerli aydın, bilim insanı, hatta ülkenin yurttaşı Batı ile hesaplaşıp kendinin ve toplumunun konumunu tarihsel gerçeklere göre belirlemedikçe tarihsel görevini de yerine getirmemiş olacaktır.¹⁰ Bunun aksini yapmak, *"toplumları aynı kefeye koymak, aynı ölçülerle değerlendirmek, aynı kavram ve kuramlarla açıklamaya kalkışmak, çapsizlik, bilinçsizliktir. Çünkü her toplum, biriciktir. Kendine has özelliklere sahiptir. Toplumlar, tarihin başlangıcından bu yana birbirlerinden farklılaşmışlar, farklı gelişme çizgileri izlemişlerdir."*¹¹ Bu bağlamda, Kemal Tahir, dünyayı, Doğu'yu, Türkiye'yi açıklamak amacıyla ortaya atılan Batı kaynaklı kuramlardan, genel anlatı ve kabullerden bizim kendi toplum çıkarlarımız, tarihimiz, geleceğimiz adına kuşku duyma bilincine sahip olmamız gerektiğini, diğer yandan bunların Doğu ve Türk gerçeğini kavramada, tüm zenginliği ile göstermede, kendi siyasetimizi yürütmede yetersiz kaldığını, sorunlarımızı anlamamıza izin vermediğini göstermektedir.¹²

Yerli bakışın oluşmasında öncülük yapan ve yapmaya devam eden Kemal Tahir, 1960'ların "bu düzen kimin" tartışmalarında Batı kökenli ve yaygın olan görüşlerden tamamen ayrı, yerli ve iddia sahibi görüşleriyle pek çok sosyal bilimci, siyasetçi, gazeteci ve yönetmen üzerinde etkili olmuştur. Daha sonraki yıllarda ise bu etki neredeyse tüm sosyal bilim alanlarında yapılan tez çalışmalarıyla yaygınlaşmıştır.

Kemal Tahir, ister ülke içerisinden ister ülke dışından olsun gerçek olarak sunulan her şeyin sorgulanmasını esas alır. Batı kökenli kuramların Doğu toplumlarını da açıkladığı iddiasını ise kesinlikle reddeder. Bu ezbere, Batı çıkarıcılığı, emperyalizm sözcülüğü eşli-

⁷ Cengiz Yazoğlu-Baykan Sezer, "Önsöz", *Kemal Tahir: Notlar / Osmanlılık / Bizans*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 7.

⁸ Cengiz Yazoğlu-Baykan Sezer, "Önsöz", *Kemal Tahir: Notlar / Sosyalizm, Toplum ve Gelecek*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 7.

⁹ Kemal Tahir, *Notlar / Osmanlılık / Bizans*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 12.

¹⁰ Sezai Coşkun, *Esir Şehrin Hür İnsanı Kemal Tahir*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s. 345.

¹¹ Kızılçelik, *Özgün ve Yetkin Bir Sosyal Teorisyen Olarak Kemal Tahir*, s. 152.

¹² Yazoğlu-Sezer, "Önsöz", *Kemal Tahir: Notlar / Osmanlılık / Bizans*, s. 9.

ğinde şekillenen görüşler yerine, mevcut olguları Osmanlı ve Türk toplum tarihi ve onun temsil ettiği cephenin çıkarları açısından değerlendirir. Toplumsal gerçekleri yapay şekilde, Batı kökenli kuramlara uydurmanın mümkün olmadığını fark ederek, gerçek olgulardan yola çıkarak geliştirdiği kuramlarla Anadolu gerçeğine ulaşır. Çıkış yolu, tarihin derinliklerindeki birikimlerdir. Kemal Tahir, genel geçer hükümler olarak kabul edilen ve daha ziyade hamasi duygularla yorumlanan sorunların aslında ilk şekilde, görüldüğü gibi olmadığını, ne olduğunu anlamının yolunun Dünya tarihini, Batı tarihini, Türk tarihini, Anadolu – Osmanlı tarihini incelemekten geçtiğini belirtir.¹³

Kemal Tahir, sadece Türkiye’nin, Türk halkının değil, Batı karşısında Doğu’nun ve Doğu tarihinin savunuculuğunu, sözcülüğünü üstlenmekte, Türk ve Doğu tarihine sahip çıkmaktadır.¹⁴ Kemal Tahir, başka toplumlar ya da sistemler yerine özellikle Türk toplumuyla ilgi göstermiş, onun toplumlar arası ilişkilerde yerinin ve kimliğinin peşine düşmüş; Türk toplumunun çıkarına ve yararına çözümler aramıştır.¹⁵

Toplumsal ve tarihsel verileri kullanarak yerli bir yaklaşım geliştiren Kemal Tahir, her açıdan başkalarının çıkarlarına hizmet etmek yerine kendi çıkarımızın, tarafımızın bilincinde olma anlayışının en gelişkin örneğini temsil eder. Kemal Tahir, tek ve evrensel bir ilerleme ilkesi, toplumsal değişme yönü olmadığını, hele hele bunun Batı’yı önder, üstün, ileri kabul eden bir yanının hiç bulunmadığını güçlü bir anlatımla ve tarihsel kanıtlarla ortaya koyar. Batı ile Doğu, özelde Anadolu ve dünyanın bazı bölgeleri arasındaki farklılıkları Kemal Tahir’den önce fark eden yerli düşünürler, yazarlar elbette vardı. Ancak Kemal Tahir kadar bu farklılığı bilinçli bir şekilde sistemleştiren, kuramsallaştıran bir sosyoloğa, düşünüre, edebiyatçıya rastlanmaz. Onun Batılı tezlere, bakış açılara karşı çıkışı sıradan, rasgele bir tepki değildir. Alternatifini ortaya koyan bir bakıştır. Toplumsal yapının ne olduğunu, sistemin nasıl işlediğini ve nasıl açıklamak gerektiğini tarihsel verileriyle, kaynaklarıyla, değerlendirme biçimiyle genelleştiren bir anlayıştır. Kemal Tahir’e göre, Türk toplumu Batılı bir toplum gibi görülüp değerlendirilemez. Çünkü Türk toplumu, Doğulu bir kimliğe sahip ve Doğu medeniyetine dâhildir. Ancak bu durum, Türk toplumunun Doğulu toplumlarla birebir aynı özelliklere sahip olduğu anlamına da gelmemektedir.¹⁶

Kemal Tahir, Batıcılığa girişimlerinin Türkiye’de toplumsal ve tarihsel gelişmeler dışında, devletin zorunlu seçimi şeklinde gerçekleştiğini, bunun için de zorlama ve yüzeysel girişimlere dayandığını belirtir. Bu nedenle Batı kökenli siyasal/ekonomik tercihler olumlu bir sonuç vermemiştir.¹⁷ Burada Kemal Tahir’in çıkış noktası, Batı insanının, Doğu insanına benzemediği; hatta Osmanlı bakiyesi olan Türk toplumunun kendine özgü doğası nedeniyle Anadolu’nun sorunlarını çözme girişimlerinin Batıcılığa ile başaramayacağı fikrine dayanır.¹⁸ Zira Kemal Tahir’e göre, Batılı olmayan bir toplumun, kendi benliğinden vazgeçerek, ondan büsbütün sıyrılarak bir başka “şey” olmaya çabalaması, imkânsız zorlamasıdır.¹⁹

¹³ Coşkun, *Esir Şehrin Hüür İnsanı Kemal Tahir*, s. 43.

¹⁴ Baykan Sezer, “Önsöz”, *Kemal Tahir: Notlar / Roman Notları I*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 19.

¹⁵ Kızılçelik, *Özgün ve Yetkin Bir Sosyal Teorisyen Olarak Kemal Tahir*, s. 258.

¹⁶ A.g.e., s. 23.

¹⁷ Erem Sarıkoca, “Kemal Tahir ve Toplum Yapıları”, *Biyografi: Kemal Tahir 4*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 35.

¹⁸ Lütfi Bergen, “Yerlilik Ekseninde Kemal Tahir”, *Hece Dergisi*, Sayı: 181, Ocak 2012, s. 108.

¹⁹ Kemal Tahir, *Notlar / Batılılaşma*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992, s. 13.

Kemal Tahir, tarihe ve topluma bir yöntem aracılığı ile bakarak Anadolu'nun düzenini anlamaya çalışır.²⁰ Osmanlı ve Türk toplum yapısının, devlet anlayışının dünya tarihindeki ve bu coğrafyadaki yerini, önemini, farkını ortaya çıkarırken, kendi düşünce sistemini oluşturur. Bunu yaparken de Marxizmden bir yöntem olarak yararlanır. Ancak Kemal Tahir doğrudan Marxizmden hareket etmez. Birebir yararlanmaz. Marxisme ters düşmek gibi bir kaygısı yoktur. Onun söylediklerini birebir kabul edip Türk tarihindeki karşılıklarını aramaz. Zaten böyle bir yol izlemiş olsaydı diğer aktarmacı sosyologlardan, "bilim insanları"ndan bir farkı kalmaz; "Kemal Tahir" olmazdı. Kemal Tahir Marxisme, Türk toplum gerçekliğinin anlaşılmasına elverişli bir yöntem olabilir mi anlayışı çerçevesinde bakmış ve hazır kalıplardan, şablonlardan uzak durarak kendi bulgularına güvenerek yoluna devam etmiştir. Hazır açıklamaların arkasına sığınmadan, mevcut kadroların peşine takılmadan, Türkiye'nin sorunlarını temel alan bir düşünce anlayışı ile farklılığını ve özgünlüğünü ortaya koymuştur.²¹ Ertan Eğribel'in de belirttiği gibi, "*Kemal Tahir sosyalizmin hazır kalıplarını Türkiye'ye uygulamak yerine, Türk toplum gerçeğinden yola çıkarak sosyalizme yaklaşmıştır. Marxizm hazır bir kalıp olarak alıp kullananlardan onu ayıran temel nokta budur. Sosyalist kurama katkısı burada ortaya çıkmaktadır. Sosyalizm kuramı daha başlangıçtan itibaren kendi görüş ve uygulamaları üzerine yaptığı tartışmalarla gelişmiştir... Sosyalizmle ilişkisi anti-Marxist bir temelde değil, sosyalizme Anadolu Türk toplum gerçeğini katarak zenginleştirme biçimindedir. Kemal Tahir, Anadolu Türk toplum ve tarihine dayalı, Türkiye'den yana bir sosyalizm savunucusudur. Dünya ve Türk soluna katkısı, yerli bir sosyalizm savunuculuğu biçimindedir. Bu elbette sömürîye karşı yeni bir dünya düzeni anlayışıyla birliktedir.*"²²

Kemal Tahir, özellikle Osmanlı toplum tarihi bağlamında neyi doğru buluyor, görüyor ve değerlendiriyorsa tarihsel perspektiften kendi toplumu adına onu ortaya koymaya dikkat eder. Marxismi Batılı bir fikir hareketi sayan Kemal Tahir, Batılı düşünsel yaklaşımlardan tamamen uzaklaşarak, Anadolu'da yaşayan halka ait, özgün bir ekonomi-politik yapı üzerinden halkın değil, devletin sosyalize edilmesi noktasına varır.²³ Anadolu toplumunun tarihsel özellikleri itibariyle, sosyalist sisteme uygun bir karakter taşıdığı görüşünde olan Kemal Tahir, Anadolu Türk insanının kurtuluşunu yerli sosyalizmde görür.²⁴ Sosyalist sistem ile Doğu ve Osmanlı toplumunda geçerli olan mülkiyet ilişkileri arasında bazı benzerlikler kuran "*Kemal Tahir, sosyalizmin ana çerçevesini almakla beraber, yerel gerçekle inşa edilen 'bilimsel sosyalizmi' ideal yönetim biçimi olarak belirler. Onun bilimsel sosyalizmdeki en büyük dayanak noktası, tarihsel gerçeklerdir. Türk toplumuna, tarihsel kanıtlardan dolayı, tek kurtuluş yolu olarak bilimsel sosyalizmi teklif etmektedir.*"²⁵

Toplum farklılaşmaları üzerine yaptığı tartışmalarla Osmanlı toplum ve devlet yapısını ele alan Kemal Tahir, Türkiye'de sosyalistlerden milliyetçilere kadar farklı bloklara mensup sosyal bilimcilerin, aydınların genellikle hazır kalıplarla toplumsal olayları açıklama yanlışlığına düştükleri, bu nedenle de gerçek ve özgün görüşler geliştiremedikleri göri-

²⁰ Bergen, a.g.m., s. 126.

²¹ Özcan, a.g.m., s. 87-88.

²² Ertan Eğribel, "Kemal Tahir Değerlendirmelerinde Mecra Değişiklikleri: Kemal Tahir'in Görüşleri ve Siyaset İlişkisi Üzerine", *Kemal Tahir 100 Yaşında*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2010, s. 283 ve 286.

²³ A.g.m., s. 115.

²⁴ Coşkun, *Esir Şehrin Hür İnsanı Kemal Tahir*, s. 168.

²⁵ A.g.e., s. 416.

şündedir. Ona göre, sosyalistler de Türk tarihinin gerçeklerinden kopuk ve kalıpcıdır.

Diğer yandan 1960'lı yıllarda Kemal Tahir'le aynı çizgide yer almayan Mehmet Ali Aybar'ın "güler yüzlü sosyalizm" anlayışı, Batı'dan ve klasik kuramdan ayrılığa bir atıftır. Yine Sencer Divitçioğlu, İdris Küçükömer, Doğan Avcıoğlu ve Niyazi Berkes solun çeşitli açılımları adına, Türk toplumunun Batı'ya benzemediğine dikkat çekmişlerdir. Bu eleştiriler, Batı ile olan farklılıkların önemine işaret etmeleri açısından elbette değerlidir. Ancak bunu kuramsallaştırmak, bir kuram bağlamında ortaya koymak, çok daha önemlidir.

Türkiye'de düşün ve bilim alanları o kadar Batı'ya bağımlı hale gelmiştir ki Türk aydını, bilim insanı Batı ile farklılıkları bir türlü kabul etmez ve çeşitli yaftalarla reddeder. Batı'dan icazeti olmayan, onaylanmayan bir şeyleri kabul etmeyi, havsalası almaz. Başarısızlık, aşağılık duygusunun esiri, cesaret ve düşünce yoksunu, yabancılaşmış aydın ve bilim insanı; kendisinin Batı literatüründen farklı bir değerlendirme yapabileceği, düşün üretebileceği olasılığını tamamen devre dışı bırakarak, dışarıda üretilen tezleri tek gerçek olarak algılayıp onları buranın, Türkiye'nin koşullarına uyarlamakla yetinir. Kemal Tahir'e göre, tahammülsüzlük bilim insanlarında had safhadadır. Her zaman Batı'dan aktarıp benimstedikleri görüşlerin geçerli olduğu kanısındadırlar. Öz eleştiriden olabildiğince uzaktırlar. Söylediklerinin yanlışlanmasını kişiliklerine hakaret sayar, aklıselim düşünmeden, bilimi kutsal bir şey gibi algırlar. Batının söylediğini mutlak, geçerli olarak kabul etmek, diğerleri ne söylerse söylesin dinlememek, algılamamak, duymamak temel özellikleridir.²⁶ Söz konusu yaklaşımın aksine, olması gerekenin üzerine giden Kemal Tahir ise romanlarında ve notlarında öncelikle yerli olanı tanır, özelliklerini sınıflandırır; kategorize ederek genel / ideal tiplere, ayağı yere basan fikirlere ulaşır.

Türk toplumunun özelliklerini tarihsel kaynaklar eşliğinde ortaya çıkarmak için, Batı merkezli ezberlenmiş şablonlardan uzak durulmalıdır. Tarihe yönelerek gerçeği tarihi kaynakların derinliğinde arayıp Türkiye'nin bugününe ışık tutulmalıdır. Tarihe yönelmek, anlık değil, "gerçek" fotoğrafı bütün içerisinde gösterme çabasıdır. Olaya tarihi perspektiften bakmadıkça, bilinçli bir bakış açısı ve yöntem izlenmedikçe, kendi gerçeğimize ulaşamayız. Kemal Tahir'in geliştirdiği bu bakış açısı, temel toplumsal farklılıkları göremeyen, görmek istemeyen, Batı çıkarlarına hizmet eden veya bunların hiçbirisini algılama yetisine sahip olamayanlara karşı geliştirilmiş bir tepkidir. Kemal Tahir, toplum gerçeklerinin aktarma kuramlarla ortaya konulamayacağını, onları doğru şekilde ortaya çıkarmak için dönemlerini yansıtan ana kaynakların araştırılarak bir görüş geliştirilebileceğini ve oradan genel bir kurama ulaşılabilirliğini gösterir. Batı güdümünde olan ve Batı'nın peşine takılan Türkiye'nin mevcut görüntüsünün ardında kalmış, bırakılmış tarihsel gerçekleri irdeleyen Kemal Tahir'in temel amacı; *"Anadolu insanına verilen Batı'nın peşine bağlanma kaderinin değişmezliği yargısına karşı çıkarak bizi kendimize güvendirip tarihte kendisini kanıtlamış insanımızın, geleceğin insanlık dünyasını kurma gücüne sahip olduğunu ortaya"* koymaktır.²⁷

²⁶ Batılı tezlerin önemli savunucularından Mübaccel Belik Kuray, bu konuda şunları yazmaktadır: Türkiye'deki pek çok bilim insanı Batı'dan aktarılan söylemleri bir fetiş haline getirmekte, onların söyledikleri şeyleri tavizsiz savunmakta ve yapılan yanlışlıkları görmemektedirler. Bu konuda bakınız; Mübaccel B. Kuray, *Hayatımda Hiç Arkama Bakmadım*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2002, s. 213.

²⁷ **Cengiz Yazoğlu**, "Notları Şunuş", *Kemal Tahir: Notlar / Sanat Edebiyat 1*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 15.

“Kemal Tahir, Batı taklitçiliğini kınamış, Osmanlı Türk tarihini ve kimliğini aramış, yerli geleneği, töreleri ve Türk insanını öğrenip soruşturup sezinlemekte en ileri gitmiş, bu yolda öfkeli polemiklerden bile sakınmamıştır. Kemal Tahir, sosyal kuramında, Türk insanını anlamaya, tarih içindeki yerini ve gücünü göstermeye, onun sıkıntılarını, ruhsal dünyalarını, yaşadığı dramları ve çelişkilerini gözler önüne sermeye çalışmıştır.”²⁸ Kemal Tahir’i böyle bir noktaya yönelten temel faktör ise ülkenin kurtuluşu için devleti yönetenlerin tercih ettikleri Batıcılığa siyasetidir. Bu siyasetin sorunları çözme konusundaki başarısızlığı onu, yeni siyasetin kaynaklarını toplumun kendi ilişkilerinde, tarihi birikim ve potansiyelinde aramaya itmiştir.²⁹ “Sürdürdüğümüz batılılaşma, kendi başına emperyalizme teslim olma atılımıdır” diyen Kemal Tahir, bu görüşünden hiçbir zaman geri adım atmamıştır.³⁰ Kemal Tahir’e göre toplumlar, dış dayatmalarla hükümetler, parlamentolar, ordular kurabilir, ancak tarihsel dayanakları yoksa varlıklarını sürdürmekte zorlanırlar.³¹

Kemal Tahir, eserlerinde Türk insanının, Türk toplumunun, Türk köylüsünün zihniyet ve kültür dünyası bakımından Batı insanıyla farklılıklarını ortaya koymaktadır.³² Anadolu insanının kimlik, kişilik yapısının özelliklerini, tarihsel durumunu, konumunu, dünya tarihindeki yerini tespit etmeye çalışan Kemal Tahir’e göre, yabancı kökenli açıklamalarla ve hazır modellerle çağdaş ilişkilere katılmak mümkün değildir.³³ Anadolu coğrafyasında şekillenen Türk kimliğinin kazandığı tarihsel birikimler, zenginlikler, olumlu ve olumsuz özellikler, Osmanlı ile ortaya çıkan kazanımlar, Kemal Tahir’in romanlarında ve düşünün metinlerinde yerli ve gerçekçi bir biçimde, tüm canlılığı ile yer alır. Türk köylüsünün, bürokratinin, imamının, eşkiyasının, suçlusunun prototip özellikleri, onların yaşadığı ilişkiler içerisinde belirlenmeye çalışılır. Bir başka anlatımla, “Osmanlı tarihine damgasını vuran, Osmanlı’nın ve Anadolu Türkünün tarih içindeki yerini belirlemeye, tanımaya ve günümüzde Türk insanının içine düşmüş olduğu dramı anlamaya yardımcı olan dönemler öncelikle Kemal Tahir’in ilgisini çekmiştir.”³⁴ Kemal Tahir’in toplumsal ilişkiler içerisinde yaşayan tipleri ve bazı meslek temsilcilerini, reel olarak tanımlama konusundaki ustalığı, tüm eserlerinde görülür.

Anadolu insanının özelliklerini tespit edip sınıflandıran Kemal Tahir’in tiplerleri arasında köylünün ve imamın ayrı bir yeri vardır. Kemal Tahir’e göre, Türk köylüsü, kendi yasaları içerisinde yaşayan ve bu yasalar kavranmadan anlaşılması mümkün olmayan bir kitledir. Bu insanları idare eden yasalar kavranıldığı zaman Türk köylüsü de anlaşılabilir.³⁵ Onun metinlerinde, genel olarak köylü; drama düşmüş, ezilmiş, kumaz, cimri, kıyıcı, kadını cinsel obje olarak gören, devletten korkan ve devlete büyük saygı gösteren özelliklere sahip bireyler şeklinde tanımlanmaktadır.³⁶ Kemal Tahir’in eserlerindeki imam-din adamı

²⁸ Kızılcılık, Özgün ve Yetkin Bir Sosyal Teorisyen Olarak Kemal Tahir, s. 259.

²⁹ Ertan Eğribel, “Kemal Tahir’in Tarih ve Edebiyat Anlayışının Kaynakları ya da Kemal Tahir’i Kendi Yöntemiyle Anlamanın ve Paylaşmanın Gereği Üzerine”, *Sosyologca*, Sayı: 1, Ocak-Haziran 2011, s. 25.

³⁰ Tahir, *Notlar / Batılılaşma*, s. 165.

³¹ A.g.e., s. 135-136.

³² Erem Sarıkoca, “Kemal Tahir ve Toplum Farklılaşmaları”, *Kemal Tahir’in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına*, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 194.

³³ Baykan Sezer, “Kemal Tahir Üzerine”, *Kemal Tahir’in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına*, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 25.

³⁴ Yazoğlu-Baykan Sezer, “Önsöz”, *Kemal Tahir: Notlar / Sanat Edebiyat 1*, s. 6.

³⁵ Coşkun, *Esir Şehrin Hür İnsanı Kemal Tahir*, s. 249.

³⁶ A.g.e., s. 228.

tiplemesinin genel özellikleri arasında ise faizcilik, sahtekâr, cincilik, rüşvetçilik, dini çıkarları adına kullanma, kumazlık, rahat yalan söyleme, çıkarı adına bütün kuralları yok sayma, samimiyetsizlik, paragözlük, uçkuruna düşkünlük yer alır.³⁷ Nurettin Topçu'nun dini unsurları çıkarları adına kullanan, din adamı kisvesiyle İslâm'ı sömüren, "yobaz" tipi genel-leştirmeleriyle Kemal Tahir'in toplum içerisinde önemli roller oynayan ve dini temsil ettiği öne sürülen somut tipler arasında yakın benzerlikler bulunmaktadır. Başka bir anlamla, Kemal Tahir imam, köylü, aydın, bürokrat, "devrimci", "yobaz", "mürteci" gibi toplum içerisinde yer alan tipleri, karakter yapıları ve zihniyet dünyaları ile birlikte betimleyerek köylü ve kentli Anadolu insanının Batı insanından farklı olduğunu iddia etmiştir. Doğan Ergun'un sosyoloji bağlamında tanımlamaya çalıştığı, "Türk bireyi" ve "Türk ulusal kişiliği"nin özellikleri, Kemal Tahir romanlarında canlı bir şekilde tanımlanmıştır. Her iki yazarın Türk insanına atfettikleri ortak payda, toplumu ve devleti önceleyen özelliklere sahip olmasıdır.

Kemal Tahir'in yerlilik anlayışının hiçbir Batılı kalıba, kurama, şemaya yakın durmamasının ne önemi var denilebilir. Batı uygarlığına katılma söyleminin bile Batı'ya hizmet etmek anlamına geldiği bir dönemde, elbette bu anlayışın, tercihin Türk toplum tarihi açısından çok büyük bir önemi bulunmaktadır. Bu bilinç ve tercih, Doğu, Osmanlı ve Anadolu Türk toplum yapısını, tarihini "daha doğru" değerlendirilmesini sağlayacak, o yanlış bilgilerin kesin doğrularmış gibi algılanma sürecine olan inancı sarsacaktır. Kemal Tahir'in yerlilik bağlamında ortaya koydukları; Osmanlı tarihinin özgünlüklerini, farklılıklarını kavramamıza, uluslar arası ilişkilere nasıl bakmamız gerektiğine, hazır kuramlardan ve kalıplardan şüphe duymamıza ve Batı bağımlılığı içerisinde debelenmenin hiçbir işe yaramadığı ve yaramayacağı bilincini ve yöntemini edinmemize rehberlik etmektedir.

Kemal Tahir, "*Türk düşüncesinden etkilenerek bir yere gelmiş olan ve Türk düşüncesi üzerinde etki yaparak onu daha gelişkin bir noktaya taşıma potansiyeli taşıyan bir düşüniördür.*"³⁸ Zira Kemal Tahir Doğu ile Batı arasındaki çatışmada tarafını net şekilde belirleyen toplumsal bilincin düşünürüdür. O, Doğu-Batı çatışmasına Doğu'dan, Doğu'nun tarihi çıkarlarına tarihsel bilinçle bakmaktadır.³⁹ Bütüncül, tutarlı ve sistemli bir dünya görüşü ve düşünce eşliğinde romanlarını ve fikirlerini yazmıştır. Hisleriyle yola çıkmış, o doğrultuda ilerlemiş ve farklılıkları bilimsel bir kurama dönüştürmüştür. Kemal Tahir, Türk toplumunun özellikleri yanında, dünya tarihi açısından yerinin, çıkarlarının, ürettiği çözümlerin tarihte nelere yol açtığını, nerede bulunduğunu ve kimliğinin devamı adına ne yapması gerektiğini göstermiştir.

Kemal Tahir, eskinin, ortadan kalkan bir düzenin savunucusu değildir. Yeni bir düzen arayışındaki Türkiye'nin geçmişten, geçmişin başarılı deneyimlerinden yararlanılması gerektiğini esas almıştır. Osmanlı toplum tarihinde ortaya çıkan sorunların çözümünde başarılı olmuş birikimlerinden günümüz koşullarında yararlanılıp yararlanılamayacağına kafa yormuştur. Kemal Tahir'in "*Türk toplum ve tarihine, Osmanlılığa bağlılığı aşılması mümkün olmayan bir düzen savunuculuğu nedeniyle değildir. Yeni bir düzenin oluşturul-*

³⁷ Bu konuda genel olarak bakınız; Sezai Coşkun, *Esir Şehrin Hiir İnsanı Kemal Tahir*.

³⁸ **Kurtuluş Kayalı**, "Kemal Tahir'in, Durumun Farkında Olan ve Olmayan Takipçileri", *Hece Dergisi*, Sayı: 181, Ocak 2012, s. 335.

³⁹ **H. Bayram Kaçmazoğlu**, *Türk Sosyolojisinde Temalar 3: Doğu-Batı Çatışması*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 21.

masında Türk toplum ve tarihinin yaratıcı potansiyeline duyduğu güvencedir.”⁴⁰ Bu bakış açısını günümüz ilişkilerini anlamaya dönük bir çıkış yolu olarak değerlendirmek mümkündür.

Kemal Tahir, dünyaya, Batı’ya, Doğu’ya, Osmanlı’ya ve 20. yüzyıl Türkiye’sine bir sistem çerçevesinde, bütünsel bir anlayışla bakmış ve değerlendirmelerini ona göre yapmıştır. Kemal Tahir, dünya sorunlarının açıklanmasında ve çözümünde Doğu halklarının ağırlığını, Anadolu Türk toplumunun güç ve potansiyelini gündeme getirmiş, Türk insanının yaratıcı gücünü, tarihi zenginliğini, dünya sorunları açısından değerlendirmek istemiştir.⁴¹ “Kemal Tahir Türk toplumunun sadece Batı’dan farklılığı saptamastıyla yetinmemiştir. Bu saptamadan yola çıkarak tarihi değişme ve gelişmeyi belirleyen Doğu-Batı çatışması görüşü toplumlar arası ilişkilerde Türk toplumunun kendi sözü olabileceği, Doğu’nun öncülüğünü ve sözcülüğünü üstlenme olanağımız olduğunu bize göstermektedir.”⁴²

Yerlilik; aslında emperyalist Batı eşliğinde gelişen Batılı sosyoloji kuramlarına, açıklama biçimlerine, bunların Batı merkezli eksik bakış açılarına karşı geliştirilen bir karşı kuram oluşturma çabasıdır. Kemal Tahir düşüncesini yerellik bağlamında değerlendirmek ona haksızlıktır. Onun düşün çizgisi, kuramı Batı’da kabul gören bilimsel görüşler kadar genel geçer; Batı dışında üretilen evrensel bilgi birikimine, toplum açıklamalarına özgün bir katkıdır. Batı dışı kuramlara yerel, Batı kaynaklı kuramları evrensel görmek hiç de doğru ve bilimsel bir tutum değildir. Batılı kuramlar kendi toplumlarında ve coğrafyalarında neye karşılık geliyorsa, Batı dışında üretilen bazı kuramlar da aynı konuma ve öneme sahiptir. Evrensel, bilimsel birikim adına benzer bir yere karşılık gelmektedir. Batı, dünyanın sadece küçük bir parçasıdır. Orada, Batı için geliştirilen ve evrensel olduğu iddia edilen kuramlar da aslında Batı açısından yerlidir. Dünya toplumlarının, toplumlar arası ilişkilerin, yapıların, uygarlıkların açıklanmasında Batı’nın katkısı ancak bölgesiyle sınırlıdır. Osmanlı için bir sistem ya da genel bir kuramdan bahsedildiğinde, hemen yerellik veya subjektiflik suçlaması öne çıkarılmakta, “evrensel bilim kurallarını, bilimi nasıl böyle yerel, bölgesel söylemlerle sarsmaya çalışırsınız” türü küçümsemelerle egemenler anlayışın propagandası yürütülmektedir. Oysa Osmanlı’nın yüzölçümü, Avrupa kıtasının yarısı kadardır. Bu oranlar açısından Osmanlı veya Asya’nın veya dünyanın bir başka bölgesinde yaşayan toplumların farklı sosyal ve siyasal özelliklere, verilere sahip olmaları, neden yerel ve subjektif olsun. Böyle bir tavrın, yaklaşımın baskı ve egemenlik oluşturmaktan başka bir anlamı, bilimsel bir yanı olabilir mi? O nedenle Kemal Tahir düşüncesini, kuramlarını yerellik olarak ele olmak, Batılı tezler karşısında savunmada kalmaktan başka bir şey değildir. Oysa Kemal Tahir’in yaklaşımları da Batılı düşünürlerin, sosyologların kuramları kadar evrenseldir.

Kemal Tahir düşüncesi, Batı dışı bir dünyada Batı’dakinden farklı kuralların işlediği bir başka çevrenin toplumsal kurallarını, özelliklerini ortaya koymaktadır. Nasıl ki sadece Batı Avrupa’da geçerli olan bir feodaliteden söz edilebiliyorsa, Doğu’nun belli bölgelerinde Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) varsa, Osmanlı da bunlardan farklı bir üretim ilişkisine sahiptir. Tarihçilerimizin önemli bir kısmı Osmanlı’daki üretim tarzını, üretim ve yönetim

⁴⁰ Ertan Eğribel, “Kemal Tahir 100. Yaşında”, *Kemal Tahir 100 Yaşında*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2010, s. 19.

⁴¹ Eğribel, “Kemal Tahir Değerlendirmelerinde Mecra Değişiklikleri: Kemal Tahir’in Görüşleri ve Siyaset İlişkisi Üzerine”, s. 289.

⁴² Eğribel, “Kemal Tahir 100. Yaşında”, s. 23.

ilişkilerini, “sui generis” olarak tanımlamışlardır. Ancak genel bir isimlendirilmeye gidilmemiştir.

Kemal Tahir anlayışından yola çıkarak, burada bir teklifte bulunmak istiyorum. Genel olarak isimlendirilmeyen ancak sağlam bilimsel verilerle diğer üretim sistemlerinden farklılığı, gelişkinliği, uluslararası ilişkilerde ve kendi iç yapısında Batı feodalitesi ile kıyaslanmayacak bir üstünlüğe sahip olan, bozulmadan önceki Osmanlı üretim sistemini; Osmanlı Tipi Üretim Tarzı (OTÜT) olarak kavramlaştırmak mümkündür. Osmanlı ile karşılaştırılmayacak kadar küçük alanlarda geçerli olan ve Batı feodal üretim tarzı ile örtüşmediği için Cermenik Üretim Tarzı’ndan, Antik Üretim Tarzı’ndan, hatta Slovanik Üretim Tarzı’ndan söz edilebiliyorsa, bu üretim tarzlarından çok daha büyük bir alanı kapsayan ve gelişkin olan Osmanlı üretim ilişkilerini de Osmanlı Tipi Üretim Tarzı olarak adlandırmak bilimsel açıdan yanlış olmayacaktır.

Kısaca, gerçekçiliği, kuram ve ideolojinin önüne koyan Kemal Tahir, yerli bir düşünce ve sosyoloji anlayışının mimarıdır. Yaşamı ve çalışmaları bu amaca hizmet etmiştir. O, gerçeklikten kurama doğru giderek “asıl” gerçeği ortaya koymuştur.⁴³ Kemal Tahir ve Baykan Sezer’in düşüncesi, Türk ve Doğu toplumlarını, Batılı şablonlara sokma yanlışlığını tekrarlamama, bu duruma karşı çıkma, Türk düşüncesi ve sosyolojisini merkeze alma hareketidir. Kemal Tahir, milli-yerli sosyoloji anlayışının sağlam temellere oturmasında büyük bir öneme sahiptir. Toplum sorunlarının çözümünde yerliliğin savunulması ve Türk düşüncesinin ve sosyolojisinin etkili bir şekilde öne çıkarılmasında, Kemal Tahir’in bir öncü olduğu asla akıldan çıkarılmamalıdır.

Kaynakça

- Bergen, Lütfi**, “Yerlilik Ekseninde Kemal Tahir”, *Hece Dergisi*, Sayı: 181, Ocak 2012.
- Coşkun, Sezai**, *Esir Şehrin Hüsrânı Kemal Tahir*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012.
- Çağan, Kenan**, “Kemal Tahir’in İdeoloji, İktidar ve Yakın Tarihe Bakışı”, *Hece Dergisi*, Sayı: 181, Ocak 2012.
- Eğribel, Ertan**, “Kemal Tahir 100. Yaşında”, *Kemal Tahir 100 Yaşında*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2010.
- Eğribel, Ertan**, “Kemal Tahir Değerlendirmelerinde Mecra Değişiklikleri: Kemal Tahir’in Görüşleri ve Siyaset İlişkisi Üzerine”, *Kemal Tahir 100 Yaşında*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2010.
- Eğribel, Ertan**, “Kemal Tahir’in Tarih ve Edebiyat Anlayışının Kaynakları ya da Kemal Tahir’i Kendi Yöntemiyle Anlamanın ve Paylaşmanın Gereği Üzerine”, *Sosyologca*, Sayı: 1, Ocak-Haziran 2011.
- Kaçmazoğlu, H. Bayram**, *Türk Sosyolojisinde Temalar 3: Doğu-Batı Çatışması*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012.
- Kayalı, Kurtuluş**, “Kemal Tahir’in, Durumun Farkında Olan ve Olmayan Takipçileri”, *Hece Dergisi*, Sayı: 181, Ocak 2012.
- Kıray, Mübaccel B.**, *Hayatımda Hiç Arkama Bakmadım*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2002.
- Kızılçelik, Sezgin**, *Özgün ve Yetkin Bir Sosyal Teorisyen Olarak Kemal Tahir*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2012.

⁴³ **Ali K. Metin**, “Yerli Düşüncenin Demokrasi ve Kemalizmle İmtihanında Kemal Tahir’in Yeri”, *Hece Dergisi*, Sayı: 181, Ocak 2012, s. 157.

- Metin, Ali K.**, “Yerli Düşüncenin Demokrasi ve Kemalizme İmtihanında Kemal Tahir’in Yeri”, *Hece Dergisi*, Sayı: 181, Ocak 2012.
- Özcan, Ufuk**, “Kemal Tahir’in Soruları ve Sorgulama Biçimleri Üzerine”, *Kemal Tahir’in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına*, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Sarıkoca, Erem**, “Kemal Tahir ve Toplum Yapıları”, *Biyografiya: Kemal Tahir 4*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004.
- Sezer, Baykan**, “Kemal Tahir Üzerine”, *Kemal Tahir’in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına*, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Sezer, Baykan**, “Önsöz”, *Kemal Tahir: Notlar / Roman Notları 1*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989.
- Tahir, Kemal**, *Notlar / Batılaşma*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.
- Tahir, Kemal**, *Notlar / Osmanlılık / Bizans*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.
- Yazoğlu, Cengiz - Sezer, Baykan**, “Önsöz”, *Kemal Tahir: Notlar / Osmanlılık / Bizans*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.
- Yazoğlu, Cengiz - Sezer, Baykan**, “Önsöz”, *Kemal Tahir: Notlar / Sanat Edebiyat 1*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.
- Yazoğlu, Cengiz - Sezer, Baykan**, “Önsöz”, *Kemal Tahir: Notlar / Sosyalizm, Toplum ve Gelecek*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.
- Yazoğlu, Cengiz**, “Notları Şunuş”, *Kemal Tahir: Notlar / Sanat Edebiyat 1*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989.